

HRVATSKA PRED SUDOM

Tomislav Jonjić

Specijalni međunarodni kazneni sud za zločine počinjene nakon raspada nekadašnje Jugoslavije od svog je osnutka jedna od teme o kojoj se u nas uvijek iznova raspravlja i nerijetko sukobljava u javnosti. O počecima rada tog suda donosimo iscrpan i stručno utemeljen esej iz pera odvjetnika Tomislava Jonjića koji sud poznaje, između ostaloga, i iz vlastite odvjetničke prakse. Ilustracije su preuzete s web stranice suda.

Zgrada MKSJ
u Haagu

Međunarodni tribunal za progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991. jedan je od pojmova koji su duboko obilježili našu stvarnost na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće. U Hrvatskoj i u ostalim zemljama nastalima na području bivše SFR Jugoslavije, osim u Sloveniji, on tijekom cijeloga postojanja nije samo stručna, kaznenopravna tema, nego je jedno od središnjih pitanja unutarnje i vanjske politike. Način na koji se hrvatske vlasti i hrvatska javnost odnose prema tom sudištu (tribunalu), odnosno prijedlozi i sugestije kako bi se prema njemu trebali odnositi, više od desetljeća i pol polariziraju snage na hrvatskoj političkoj pozornici. Od početka je tih rasprava posve bjelodano postojanje dvaju suprotstavljenih stajališta. Na jednoj su strani zagovornici manje ili više bezuvjetne suradnje s njime, a na drugoj oni koji se, osobito od 1996/97, svrstavaju u njegove protivnike, ustrajno mu predbacujući da se pretvorio u instrument političkog oblikovanja država nastalih na području bivše Jugoslavije, pa čak i u »instrument protuhrvatske politike«.

Javne polemike nekih službenika Tužiteljstva (Geoffrey Nice, Florence Hartmann i sl.), koje su se rasplamsale 2006/2007, i najširoj su javnosti na posve otvoren način pokazale mnogobrojne teške slabosti tog sudišta. Unatoč tomu njegovi apologeti ustraju u svojim pohvalama, dok kritičari u njima nalaze potvrdu ispravnosti svojih stajališta. I jedni i drugi imaju svoje razloge za to, i jedni i drugi se u svojoj poziciji osjećaju udobno (uivjek je, naime, udobno u poziciji koja ne želi imati sluha za tuđe argumente). No ključni problem i nije u tome što su argumenti suprotstavljenih strana nepomirljivi, nego u tome što se – koliko god to paradoksalno zvu-

čalo – u hrvatskoj javnosti o tom sudištu zapravo vrlo rijetko raspravljalo argumentirano. Ako se uopće raspravljalo, umjesto sučeljavanja stručnih, pravno-historiografskih argumenata, potezale su se političke etikete i (dis)kvalifikacije. Velik dio uzroka takvog odnosa nesumnjivo počiva u okolnostima koje su dovele do utemeljenja tog sudišta.

Međunarodno kazneno sudovanje kroz povijest

Međunarodni tribunal za progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991. u Hrvatskoj se obično naziva Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju, odakle potječe i općenito prihvaćeni akronim MKSJ, što odgovara engleskomu ICTY.¹ U medijima i u svakodnevnom općenju još se češće koristi kolokvijalni naziv »Haaški sud«. Ti neslužbeni nazivi nisu samo netočni nego nerijetko pridonose nepreciznom shvaćanju ustroja i uloge toga tijela Ujedinjenih naroda (UN). U Den Haagu je, naime, sjedište još dvaju međunarodnih sudišta: Međunarodnoga suda pravde (*International Court of Justice – ICJ*), koji je kao stalno tijelo UN-a osnovan 1946, te Međunarodnoga kaznenog suda (*International Criminal Court – ICC*), osnovanog 1. srpnja 2002. kao stalnoga međunarodnoga kaznenog suda.² Za razliku od tih stalnih sudišta, MKSJ je osnovan *ad hoc*, s jasnim vremenskim i prostornim ograničenjem djelokruga.³ Iako se redovito naziva »sudom«, svakako bi bilo prikladnije MKSJ nazivati sudištem ili tribunalom, budući da se (u terminologiji koja se naslanja na francusku pravnu predaju) pod pojmom tribunala shvaća sudište koje objedinjuje tužiteljstvo i sudbena tijela (sudska vijeća), dok bi pojam suda isključivao organsku povezanost sudbenih tijela i tužiteljstva. Iako i engleski i francuski jezik imaju uobičajene nazive za sud (*court* odnosno *cour*), očito je da su tvorci MKSJ-a nesumnjivo svjesno odlučili MKSJ nazvati tribunalom. Nejasno je zašto se je u Hrvatskoj pri prevođenju naziva MKSJ-a te pri donošenju propisa, odnosno osnivanju vladinih ureda i pomoćnih tijela pribjeglo nazivu »sud«.⁴

Iako mnogobrojna organizacijska i pravna rješenja skopčana s MKSJ-om, na koja ćemo se vratiti u nastavku teksta, pokazuju nedovoljnu promišljenost njegovih tvoraca (ili možda promišljenu odluku da se ugrađenim nedorečenostima omogućiti *elastičnost* u djelovanju tribunala, a time i njegova potencijalna politička instrumentalizacija), u javnosti se obično previđa da MKSJ u određenom smislu ima svoje davne preteče.⁵

Usporedno s nastojanjem da se humaniziraju pravila ratovanja, koja su dotad u velikoj mjeri postojala u obliku običajnog prava, potkraj 19. i početkom 20. stoljeća dolazi do niza važnih kodifikacija međunarodnoga pra-

Sudnica broj III

va, ali istodobno i do snažnijeg izgrađivanja nacionalnih zakonodavstava u onim segmentima kojima se teži la naglasiti kaznenopravna odgovornost pojedinaca za nepoštivanje međunarodnoga humanitarnog prava. U tom se sklopu rađa i zamisao o utemeljenju međunarodnoga suda koji bi bio mjerodavan za progon pojedinaca koji su počinili teške povrede tog prava. Ta se zamisao intenzivirala u doba Prvoga svjetskog rata, u obliku prijedloga da se pred sud izvedu njemački car Vilim II. i časnici njemačke vojske.⁶ Iako je već sâm prijedlog jasno odavao intenciju pobjedničkih sila da se njime posluže kao instrumentom poratnog uređenja Europe, između dvaju svjetskih ratova nije došlo do osnivanja međunarodnoga kaznenog sudišta. No sama ideja nije utrnila. Ona je tinjala i tijekom idućih desetljeća, kad su formulirani prijedlozi da se međunarodni kazneni sud osnuje u okviru Društva naroda. Praktično su svi ti pokušaji obilježeni selektivnim pristupom i politički obojeni, što je bilo posve u duhu vremena koje je obilovalo svečanim prisegama međunarodnomu miru, pravdi i stabilnosti, makar je zapravo u prvom redu bila riječ o očuvanju imperijalističkih postignuća ostvarenih na kraju Prvoga svjetskog rata.⁷

Strahote Drugoga svjetskog rata intenzivirale su razmišljanja o potrebi međunarodne kaznenopravne osude teških zločina. Prvi su prijedlozi u tom smislu uobičajeni već 1941, a u listopadu 1943. na Moskovskoj konferenciji triju savezničkih sila (Velika Britanija, SAD, SSSR) donesena je deklaracija koja je objavljena 1. studenoga te godine. Njom su utvrđena načela za kažnjavanje »njemačkih časnika i vojnika, kao i pripadnika nacionalsocijalističke stranke« koji su odgovorni za teške ratne zločine.⁸ Jasna je politička motivacija Saveznika, koji su takvom formulacijom *načela kažnjavanja* poštedjeli ne samo vlastite državljane nego i pripadnike drugih članica Trojnoga pakta, u prvom redu Italiju. Nepune dvije godine poslije, Londonskim sporazumom SAD-a, Velike Britanije, SSSR-a i Francuske od 8. kolovoza 1945. te pridodanim mu dokumentima, pobjedničke su sile osnovale Međunarodni vojni sud,⁹ čijem je Statutu naknadno pristupilo još 19 država.¹⁰ Jedna od

**Radni posjet
sudaca
i istražitelja
iz Hrvatske,
2005.**

njih bila je i Jugoslavija.¹¹ Taj je sud 20. studenoga 1945. u Nürnbergu započeo suđenje protiv 24 istaknuta dužnosnika nacionalsocijalističke Njemačke.¹² Njegovo je djelovanje u velikoj mjeri bilo u koliziji s dotadašnjim pravnim shvaćanjima i standardima. Osim što je sâm, na prilično problematičan način, stvarao i tumačio materijalnopravne norme, MVS je i u postupovnom pogledu imao dotad jedinstvenu poziciju: sâm je propisivao postupak po kojem će suditi, a u takvom je sustavu jedva moguće izbjeći povrede optuženikovih prava. Iako su optuženici imali pravo na obranu, suđenje je vođeno po načelima angloameričkog akuzatornog postupka, koji je optuženicima bio posve stran. No ni u tom sustavu nisu ostvarena načela pravednog suđenja, budući da je i pravo na obranu bilo »ispod standarda akuzatornog postupka«. Bilo je i drugih ozbiljnih prigovora pravednosti tog postupka, poput onih da obranama nije omogućen uvid u cjelokupni dokazni materijal, da nisu predviđeni pravni lijekovi protiv presude i sl.¹³ Tri su optuženika oslobođena, a ostali su osuđeni na različite kazne. Eksperiment iz Nürnberga ponovljen je na Dalekom istoku. Na temelju odluka Potsdamske konferencije (17. srpnja – 2. kolovoza 1945), vrhovni general savezničkih snaga na Dalekom istoku, američki general Douglas MacArthur, proglasom od 19. studenoga 1945. osnovao je Međunarodni vojni sud za Daleki istok. Odluka o tome donesena je bez dogovora sa saveznicima, a postupovne i materijalnopravne norme donekle su odstupale od onih u Nürnbergu. Nakon dvoipolgodinjsnjeg suđenja u Tokiju, svih je 28 optuženika iz japanskoga vojnopolitičkog vrha u rujnu 1948. većinom glasova proglašeno krivima.¹⁴

Iako formalno nije bio ograničen na suđenje poraženima, MVS je faktično djelovao kao sud koji je sudio samo pripadnicima poraženih sila. Primjerice, Japanu nije bilo dopušteno optužiti američki vojnopolitički vrh zbog bacanja atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki, ni sovjetsko vodstvo zbog povrede ugovora o neutralnosti od 14. travnja 1941.¹⁵ Bilo je nezamislivo i da se sudi angloameričkim zapovjednicima zbog razaranja njemačkih i drugih gradova, unatoč stotinama tisuća civilnih žrtava i strahovitog uništenja civilnih ciljeva do kojih je tada došlo. Istom su logikom od kaznenoga pro-

gona zaštićeni pripadnici satelitskih država sila pobjednica. Brojni su argumenti kojima se dokazuje politička motivacija izbora optuženika, pa i samoga postupanja suda kako u Nürnbergu tako i u Tokiju.¹⁶ Iako u suvremenom svijetu prevladava shvaćanje da su suđenja pred MVS-om utemeljena i u pravnom, a ne samo u etičkom smislu, ne treba podcjenjivati mišljenja istaknutih stručnjaka da je u određenom stupnju problematičan način na koji je ta etički i pravno utemeljena svrha postignuta. Budući da je upravo u sudskom, a napose u kaznenom postupku forma jedan od najvažnijih elemenata na kojima je sazdan etički prijekor upućen samom počinitelju te ujedno pouka ljudskoj zajednici (radi tzv. generalne prevencije), selektivan pristup, postupovne manjkavosti i ograničavanje prava okrivljenika dovode u pitanje svrhu takvih suđenja. Prijeti opasnost da se, umjesto o sudu kao instrumentu pravde, o takvom sudu govori kao o sredstvu odmazde. Dramatično teške povrede međunarodnoga humanitarnog prava diljem svijeta u drugoj polovici, a osobito potkraj 20. stoljeća, mogle bi upućivati na to da su upravo nedostaci pri osnivanju i postupanju MVS-a rezultirali razmjerno niskim stupnjem spremnosti sudionika oružanih sukoba da se pridržavaju normi međunarodnoga humanitarnog prava. Odluka sila pobjednica da se sudi samo i jedino poraženima sadržavala je, naime, posve jasnu poruku: da bi se izbjeglo suđenje za ratne zločine nije nužno poštivati međunarodno humanitarno pravo; dovoljno je umjesto toga – pobijediti u ratu.

Nakon Drugoga svjetskog rata u više se navrata raspravljalo o potrebi ustanovljenja međunarodnoga kaznenog sudišta.¹⁷ Te su se ideje i prijedlozi redovito nasukivali na političkoj volji velesila, odnosno na njihovoj težnji da svoje interese zaštite bez obzira na pravne norme. Imperijalizmi se teško mire s ograničenjima i stegom koje im nameću zakoni. Zbog toga trpi i relativno nedavno osnovani stalni Međunarodni kazneni sud (ICC), budući da njegov statut nisu potvrdile mnoge zemlje, među kojima i neke svjetske velesile. Ipak, prije nego što je do njegova osnutka došlo, utemeljeni su neki *ad hoc* tribunali, u prvom redu onaj za područje bivše Jugoslavije i onaj za Ruandu. Po nekim svojim značajkama, MKSJ je sličan MVS-u, na čiju se jurisprudenciju nerijetko pozivao, osobito u prvim godina-

ma postojanja, dok je gradio vlastite standarde i vlastitu pravnu praksu.¹⁸ No među njima postoje i vrlo važne razlike. Najvažnije od njih su sljedeće: MVS su osnovale sile pobjednice (dakle: države), dok je MKSJ osnovao UN (u formalnom smislu, dakle, »međunarodna zajednica«); MVS je samostalno stvarao materijalno-pravne norme (dovodeći time u pitanje temeljno načelo civiliziranoga kaznenog prava, *načelo zakonitosti*, izraženo latinskom sintagmom *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*), dok su u slučaju MKSJ-a, osnovanog gotovo pola stoljeća poslije, materijalni uvjeti kažnjivosti ispunjeni i po međunarodnom i po nacionalnom pravu; te, naposljetku, jurisdikcija MKSJ-a nije isključiva, nego je u smislu čl. 10. st. 2. Statuta MKSJ-a paralelna odnosno konkurentna te formalno supsidijarna u odnosu na nacionalno pravosuđe.¹⁹

Osim tih poveznica s MVS-om, treba imati na umu i to da MKSJ ni u naše doba nije jedina institucija svoje vrste.

Vijeće sigurnosti UN-a rezolucijom 955 od 8. studenoga 1994. utemeljilo je Međunarodni kazneni sud za Ruandu (MKSR), sa sjedištem u Arushi (Tanzanija). U njegovu je djelokrugu kazneni progon osoba odgovornih za genocid i druga kaznena djela počinjena na području Ruande od 1. siječnja do 31. prosinca 1994. Temeljni pravni dokumenti, ustroj i jurisprudencija MKSR-a izvorno su bili posve nalik onima MKSJ-a, iako je od kraja 2000. došlo do stanovitih organizacijsko-tehničkih razlika.²⁰ Neke od postojećih razlika uvjetovane su i činjenicom da sukob u Ruandi nije imao značajke međunarodnog oružanog sukoba, za razliku od većine sukoba na području bivše Jugoslavije. Međunarodna zajednica uobličena u UN sudjeluje u organizaciji i u ustroju, odnosno financiranju još nekoliko mješovitih sudišta, poput Međunarodnoga posebnog suda za Sierra Leone u Freetownu, koji se bavi povredama međunarodnoga humanitarnog prava u Sierra Leoneu nakon 30. studenoga 1996,²¹ posebnih kaznenih vijeća suda za Kampučiju čije je utemeljenje uglavljeno 17. ožujka 2003. između UN-a i Kampučije, a koja se bave zločinima počinjenima u doba vladavine Crvenih Kmera,²² sudova u Istočnom Timoru i na Kosovu, koji su u specifičnom odnosu s tamošnjim misijama UN-a, tzv. Iračkog tribunala, koji je 2006. sudio Sadamu Huseinu i sl.²³ Posebno mjesto ima Sud Bosne i Hercegovine, koji je formalno dio nacionalnog pravosuđa, ali po ustroju i djelovanju odaje snažan, zapravo presudan utjecaj »međunarodne zajednice«. Njegov osnutak *Zakonom o sudu BiH* nametnuo je njezin visoki predstavnik u BiH.²⁴ Osim domaćih sudaca, u njegovu radu sudjeluju i strani (baš kao što su u sastav Tužiteljstva Bosne i Hercegovine uvedeni strani tužitelji), a reforma kaznenog zakonodavstva u BiH posljednjih godina obilježena je dosta radikalnim prekidom s tradicionalnim sustavom i uvođenjem elemenata anglosaksonskoga prava. Mjerodavnost tog suda dijeli se na kaznenu (krivičnu), upravnu i apelacijsku.²⁵ Iako se osobama optuženima za teške povrede međunarodno-

Sudnica broj II

Hodnik sa ćelijama za optuženike

ga humanitarnog prava može suditi i pred županijskim (kantonalnim) sudovima, Sud BiH je ovlašten postupati u predmetima te vrste, a u njih pripada i suđenje osobama koje MKSJ na temelju Pravila 11*bis* prepusti nacionalnom pravosuđu BiH.²⁶ U tom je smislu Sud BiH stvarno nadležan i za suđenje pripadnicima Hrvatskog vijeća obrane koje mu MKSJ prepusti. To je važna dimenzija djelovanja toga suda, koju hrvatska ni stručna ni laička javnost zapravo nije uočila.²⁷

Svaka ozbiljnija studija rada MKSJ-a mora uzeti u obzir okolnosti nastanka i sudske praksu tih međunarodnih sudišta, napose MKSR-a, budući da se njihova pravna stajališta često koriste i u postupcima pred MKSJ-om, gdje se na njih pozivaju stranke u postupku i sudska vijeća pri donošenju odluka. Povrh toga, okolnost da je međunarodna zajednica od početka posljednjeg desetljeća 20. stoljeća osnovala niz *ad hoc* kaznenih sudišta potvrđuje često isticanu ocjenu da su sva ta sudišta pokušni pothvati kojima je zadaća postaviti određene tehničke i pravne standarde koji su imali pomoći pri osnivanju i djelovanju spomenutoga ICC-a, statut kojega je (»Rimski statut«) prihvaćen na Diplomatskoj konferen-

**Tužiteljica
Carla Del
Ponte na
konferenciji
za novinare,
2006.**

ciji opunomoćenika vlada država članica UN-a o osnivanju Međunarodnoga kaznenog suda (Rim, 15. lipnja – 17. srpnja 1998).²⁸

Utemeljenje MKSJ-a

Agresija Srbije i Crne Gore na Republiku Hrvatsku rezultirala je strahovito teškim povredama međunarodnoga humanitarnog prava. Iako su srpska politika i agresija na Hrvatsku doživljavali iz dana u dan sve snažnije osude zapadne demokratske javnosti, SAD i politička klasa tadašnje Europske zajednice (EZ) pokušavali su spasiti jugoslavensku državu.²⁹ Hrvatska je ipak uspjela izboriti međunarodno priznanje.³⁰ Situacija u BiH je bila puno kompleksnija. Zbog njezine etničke raznorodnosti, složenog ustavnopravnog poretka i nepomirljivih razlika nacionalnih elita glede budućnosti zemlje, i vojnopolički je razvitak bio puno složeniji. Nedslojedna politika tzv. međunarodne zajednice i velikosrpska agresija stvorili su okolnosti u kojima je 1993/94. došlo i do hrvatsko-muslimanskog sukoba. Oružani sukobi ugrožavali su ne samo mjesno pučanstvo, izloženo brutalnim nasiljima, nego i osoblje Ujedinjenih naroda. Sve te okolnosti navele su UN na aktivnosti radi zaštite normi međunarodnoga humanitarnog prava. Vijeće sigurnosti je rezolucijom 764 (1992) od 13. srpnja 1992. potvrdilo kako su sve strane u sukobu dužne postupati u skladu sa svojim obvezama prema međunarodnom humanitarnom pravu, a osobito prema Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949, podsjećajući kako se odgovornima za protupravno ponašanje smatraju osobe koje teško krše te konvencije ili zapovijedaju njihovo kršenje.³¹ Ženevske je konvencije i Dopunske protokole I. i II. bivša SFRJ ratificirala 21. travnja 1950. odnosno 11. lipnja 1979, a temeljem sukcesije one su ostale obvezatnima i za države nastale nakon njezina raspada: Slovenija ih je preuzela 26. ožujka 1992, Hrvatska 11. svibnja 1992, a BiH 31. prosinca 1992.

Rezolucijom 771 (1992) od 13. kolovoza 1992. VS UN-a je izrazilo ozbiljnu zabrinutost zbog stalnih izvješća o učestalim kršenjima međunarodnoga humanitarnog prava na teritoriju bivše Jugoslavije, a osobito u BiH, uključujući izvješća o masovnim prisilnim protjerivanjima i deportacijama civila, zatvaranju i zlostavljanju civila u sabirnim centrima, namjernim napadajima na civile, bolnice i vozila hitne pomoći, ometanju isporuke humanitarne pomoći civilnom stanovništvu te hotimičnom i bezobzirnom razaranju i uništavanju imovine. Ujedno je ponovno pozvalo strane u sukobu da se pridržavaju svojih obveza te prekinu s povredama međunarodnoga humanitarnog prava. VS UN-a poziva države i međunarodne organizacije da prikupe provjerene informacije i stave ih na raspolaganje Vijeću, te traži od glavnoga tajnika da te informacije sistematizira i o njima izvijesti Vijeće, dajući mu preporuke za djelovanje. Na kraju Vijeće ističe da postupa u skladu s Poglavljem VII. Povelje UN-a i najavljuje da će, ako se sukobljene strane ne pokore odredbama rezolucije, poduzeti i druge mjere.³²

Poglavlje VII. Povelje UN-a definira djelovanje UN-a u slučaju prijetnje miru, narušenja mira i čina napadaja (agresije).³³ Ta naizgled jasna sintagma u sebi krije mnoge nejasnoće. U teoriji međunarodnoga prava općenito se smatra kako je utvrđivanje prijetnje miru, narušenja mira i čina napadaja »otežano ne samo zbog značaja koji imaju u tom postupku politički razlozi nego i zbog nejasnoća o tome što podrazumijevamo pod gornjim izrazima. (...) Ono se u praksi pokazalo više kao politički akt nego izraz tumačenja odredaba Povelje, odnosno činjeničnog stanja«. ³⁴ Budući da prema čl. 29. Povelje, »Vijeće sigurnosti može stvoriti pomoćne organe koje smatra potrebnima za vršenje svojih zadataka«, ³⁵ pokazalo se da je tim rezolucijama otvorena mogućnost utemeljenja posebnoga sudišta za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. No to se moglo postići samo vrlo ekstenzivnim tumačenjem odredaba čl. 39–41. Povelje UN-a koje reguliraju uvođenje privremenih mjera u slučaju prijetnje miru, narušenja mira i čina napadaja. Članak 29. Povelje nikad prije nije bio iskorišten za stvaranje sudišta, iako su tijekom desetljeća osnovana mnogobrojna »pomoćna tijela« VS UN-a. ³⁶ Ta je okolnost bacala sjenu na legalnost utemeljenja MKSJ-a. U doktrini, a onda i u pojedinim postupcima pred Tribunalom, istican je niz argumenata protiv. Primjerice, može li VS UN-a, koje samo nema nikakvih sudskih ovlaštenja, ta nepostojeća ovlaštenja prenositi na vlastito tijelo. Nadalje, ako su norme iz Poglavlja VII. Povelje obvezujuće za sve države, zašto su neke države (SAD, Njemačka) faktično negirale tu obvezatnost te su – u konzultacijama s MKSJ-om, koji je prešutno dopustio kršenje čl. 29. vlastitoga Statuta – donijele vlastite propise o izručenju optuženika? Također valja imati na umu da čl. 40. Povelje UN-a izriječno predviđa kako »privremene mjere nipošto ne diraju prava, zahtjeve ili položaj odnosnih stranaka«, a čl. 41. isključuje upotrebu »oružane snage« radi provedbe odluka VS UN-a. U tom

smislu moglo se braniti stajalište da »privremena mjera« u obliku stvaranja MKSJ-a i prihvaćanja njegova Statuta zadire u prava i položaj stranaka (država) time što trajno ograničava njihovu suverenost, kao i to da njegovo djelovanje u praksi katkad uključuje upotrebu oružane snage (npr. u slučajevima uhićenja pojedinih optuženika od strane naoružanih pripadnika UN-a). Kritičari legalnosti utemeljenja MKSJ-a još su isticali da je njegovo osnivanje u neskladu s čl. 2. st. 7. Povelje UN-a, koja priječi UN-u da se miješa u poslove iz unutarnje nadležnosti država, dodajući i da je ustrojenje posebnoga tribunala protivno načelu univerzalnosti, kao jednom od temeljnih načela međunarodnoga prava. Nakon osnivanja stalnoga ICC-a ističe se i razlika u (ugovornom) načinu nastanka toga stalnoga međunarodnoga kaznenog sudišta, u odnosu na *ad hoc* sudove.³⁷

Čini se da su izvorno argumenti osporavatelja legalnosti utemeljenja MKSJ-a bili bar jednako uvjerljivi kao argumenti njegovih zagovornika. No dijelom i zbog političkih razloga, u najvećem dijelu doktrine svi su prigovori kritičara otklonjeni. Također su sudska vijeća MKSJ-a u svim predmetima u kojima su obrane osporavale legalnost i mjerodavnost tog tribunala, takve prigovore odbila. Ipak, kako napominje Josipović, vrlo je karakteristično da u procesu utemeljenja ICC-a ni jedna od država sudionica Diplomatske konferencije u ljeto 1998. nije ni pomišljala ICC-u dati onakve ovlasti koje je VS UN-a dodijelilo MKSJ-u.³⁸ Ta nesumnjivo točna ocjena baca dodatno svjetlo i na raspravu o legalnosti utemeljenja MKSJ-a.

Vijeće sigurnosti UN-a prihvatilo je 6. listopada 1992. rezoluciju 780 (1992), kojom se od Glavnog tajnika traži osnivanje povjerenstva stručnjaka koje će ispitati i analizirati obavijesti koje su dostavljene u skladu s rezolucijama VS UN-a 771 (1992) od 13. kolovoza 1992. i 780 (1992) od 6. listopada 1992, s nakanom da to povjerenstvo dostavi Glavnom tajniku zaključke o dokazima o teškim povredama međunarodnoga humanitarnog prava koje su počinjene na području bivše Jugoslavije od 1991.³⁹ Također je VS UN-a rezolucijom 787 (1992) od 16. studenoga 1992. zatražilo da to povjerenstvo nastavi istragu u toj stvari, osobito u odnosu na praksu tzv. etničkoga čišćenja.⁴⁰ Glavni tajnik UN-a, Boutros Boutros-Ghali, imenovao je 26. listopada 1992. peteročlano povjerenstvo, kojemu je prvi predsjednik bio nizozemski pravni stručnjak Frits Kalshoven, ali kako je on već u listopadu podnio ostavku, to je povjerenstvo u povijest ušlo pod imenom njegova nasljednika, egipatskog profesora Cherifa Bassiounija (»Bassiounijevo povjerenstvo«). Povjerenstvo je započelo radom u studenom 1992, a završilo ga je u travnju 1994, prikupivši oko 65 000 stranica pisanog materijala i obilje drugih dokaza. Dva privremena izvješća Boutros-Ghali je predao Vijeću sigurnosti u prilogu svojih pisama od 9. veljače 1993 (S/25274) i 5. listopada 1993 (S/26545). Već u prvom privremenom izvješću Bassiounijevo je povjerenstvo »napose spomenulo da bi, u slučaju da Vijeće sigurnosti ili neko drugo tijelo Ujedinjenih naroda odlu-

Aktualni predsjednik Suda Patrick Lipton Robinson

Aktualni glavni tužitelj Serge Brammertz

či utemeljiti jedan *ad hoc* međunarodni sud, takva odluka morala biti u skladu sa smjerom njegova rada.«⁴¹ Konačno izvješće povjerenstva obuhvaća i nekoliko aneksa s istragama i analizama, ukupnog opsega oko 3000 stranica. Završno izvješće Bassiounijeva povjerenstva ima 321 paragraf, a u njemu je potanko opisan način osnivanja i sastav, te metode rada i zaključci stručnjaka koji u komisiji – naglašava se – djeluju u svoje ime, a ne kao predstavnici svojih država. U pismu Boutrosu-Ghaliju od 6. svibnja 1994. Bassiouni je predložio da se izvješće s priložima objavi.⁴² Osim Bassiounijeva povjerenstva, za osnivanje *ad hoc* suda za područje bivše Jugoslavije snažno se zauzimao Tadeusz Mazowiecki,

kojega je kao posebnog izvjestitelja 1992. imenovalo Povjerenstvo UN-a za ljudska prava, kao i supredsjedatelj Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, Cyrus Vance i sir David Owen, te velik broj političara, humanitarnih i javnih radnika itd.⁴³

Već na temelju šokantnih podataka iz prvoga privremenog izvješća Bassiounijeva povjerenstva, koje je glavni tajnik UN-a prosljedio predsjedatelju Vijeća sigurnosti 9. veljače 1993,⁴⁴ VS UN-a je rezolucijom 808 (1993) od 22. veljače 1993. donijelo načelnu odluku o osnivanju MKSJ-a. U rezoluciji se izriješkom navodi kako je riječ o *ad hoc* sudištu koje ima stati na kraj teškim kršenjima međunarodnoga humanitarnog prava, jer takvo stanje »predstavlja prijetnju međunarodnomu miru i sigurnosti«. Izražavajući odlučnost da se zločini zaustave, a odgovornima za njih sudi, VS UN-a ujedno ocjenjuje da bi stvaranje jednoga međunarodnog suda »u specifičnim okolnostima« na području bivše Jugoslavije »pridonijelo uspostavi mira«. ⁴⁵ Svakom je promatraču moralo biti jasno da, i prema slovu same te načelne odluke, MKSJ osim kaznenopravne svrhe ima i bjelodano političko poslanje. Glavni tajnik UN-a, doduše, u svojem izvješću od 3. svibnja 1993. nastoji umanjiti to političko poslanje, svodeći sve na tvrdnju da MKSJ »ima ograničen domašaj i svrhu: vođenje kaznenog postupka protiv osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije nakon 1991«. ⁴⁶ No, pravi smisao takve njegove stilizacije nije isključenje političke svrhe MKSJ-a, nego preciziranje da se njegovim utemeljenjem ne ustanovljuje opća međunarodna kaznena mjerodavnost, niti se ustanovljuje stalni međunarodni kazneni sud. ⁴⁷

U skladu sa zahtjevom rezolucije 808 (1993), Glavni tajnik UN-a je 19. travnja 1993. obavijestio predsjednika Vijeća sigurnosti da će VS UN-a najkasnije do 6. svibnja 1993. primiti njegovo »izvješće o svim aspektima ovoga predmeta«. U međuvremenu je primio velik broj prijedloga, primjedbi i sugestija država, nevladinih organizacija i skupina stručnjaka. U izvješću koje je početkom svibnja 1993. podnio VS UN-a, Glavni je tajnik izložio kronologiju aktivnosti te analizirao temeljna pitanja međunarodnoga humanitarnog prava i pravna odnosno organizacijska pitanja skopčana s osnivanjem tribunala. Izvješću je priložen i nacrt Statuta MKSJ-a. ⁴⁸ Rezolucijom 827 (1993) od 25. svibnja 1993. prihvaćeno je Izvješće Glavnog tajnika i Statut tribunala, čime je osnovan MKSJ, koji se sastoji od sudskih vijeća, tajništva i ureda tužitelja. ⁴⁹

Hrvatska prema MKSJ-u

Velikosrpska agresija u prvo je vrijeme izazvala iznimno zanimanje i stručnih, pravničkih krugova. U kontekstu rasprava o progonu počinitelja strahovito okrutnih povreda međunarodnoga humanitarnog prava, opširno se raspravljalo o tome imaju li sukobi na području

bivše Jugoslavije značaj unutarnjih ili pak međunarodnih oružanih sukoba, što je bilo zanimljivo i u svjetlu rasprave o nastanku samostalne hrvatske države, odnosno u svjetlu očekivanoga međunarodnog priznanja Republike Hrvatske. ⁵⁰ Razumljivo, rješenje tih doktrinarnih pitanja umnogome je određivalo i razmišljanja o eventualnom utemeljenju međunarodnoga kaznenog sudišta. ⁵¹

Prvi prijedlozi i zahtjevi za utemeljenje *ad hoc* sudišta pred kojim bi odgovarale osobe odgovorne za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije javljaju se potkraj 1991. ⁵² Hrvatski su pravni stručnjaci već u prosincu 1991. upozoravali da i javnost i visoko rangirani dužnosnici Republike Hrvatske očekuju kako će ratnim zločincima suditi međunarodni sud. No istodobno su ta očekivanja ocijenjena pretjeranima i preoptimističnima. ⁵³ Države su se, po logici stvari, protivile svakom presedanu koji bi išao za ograničenjem njihove suverenosti, a u tome su prednjačile velesile. Francuska, Velika Britanija i Rusija ni jednim dolarom nisu poduprle rad Bassiounijeva povjerenstva, a Amerikanci su dali skromnih 500 000 dolara. *The Economist* je vrlo brzo uočio da samo kod SAD-a postoji politička volja da se osnuje MKSJ. ⁵⁴ Iz kasnijeg američkog opiranja osnutku ICC-a posve je jasno da su u slučaju MKSJ-a politički razlozi prevagnuli pred načelnima. ⁵⁵ Dok su razarani hrvatski gradovi i sela, ubijani i protjerivani civili, utemeljenje međunarodnoga kaznenog sudišta činilo se vrlo daleko. Bez obzira na to što su se očekivanja i nade hrvatske javnosti činili nereálnima, tu činjenicu ne valja podcijeniti ni u političkom ni u sociološkom smislu, jer se tek iz nje mogu shvatiti kasnije frustracije, negodovanja i prosvjedi. Nema potajnih studija o motivima i dosezima takvih očekivanja, ali se ona vjerojatno mogu tumačiti uvjerenjem da je sva odgovornost za zločine na agresorskoj strani, te da postoje etički i politički razlozi za ustanovljenje međunarodnog sudišta koje će tromoj svjetskoj javnosti pokazati što se doista događa na području bivše Jugoslavije.

No rat u BiH takve je zahtjeve iz sfera očekivanja javnosti i nadanja stručnih krugova preselio u sfere političkog odlučivanja. U vrijeme priprema za osnivanje međunarodnoga kaznenog suda za ratne zločine na području bivše Jugoslavije, Republika Hrvatska snažno je podupirala tu zamisao. Najvažniji hrvatski politički čimbenici u više su navrata izrazili uvjerenje da velikosrpska agresija i u njoj počinjeni zločini zaslužuju suđenje pred međunarodnim kaznenim sudištem. U kasnijim se godinama nerijetko isticalo kako je Hrvatska jedna od država-utemeljiteljica MKSJ-a. I prema ocjeni Bassiounijeva povjerenstva ta je hrvatska potpora bila ne samo načelne, političke, nego i tehničke naravi. ⁵⁶ Iz toga se mogu izvući najmanje dva zaključka: prvo, da je Hrvatska doista željela stvaranje posebnoga međunarodnoga kaznenog sudišta za zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, drugo, da je hrvatsko državno vodstvo bilo uvjerenjeno kako će sva odgovornost za zločine pasti na agresora. To nipošto ne znači da je službena

**Pogled iz sobe
za novinare
na sudnicu
broj III**

Hrvatska zauzela stajalište kako se u obrambenom ratu ne mogu počiniti zločini,⁵⁷ nego je vjerojatno – osloncem na iskustva Drugoga svjetskoga rata – procjenjivala da će samim ratnim pobjednicima, u koje se Hrvatska s pravom ubrajala, biti prepušten progon prijestupnika iz vlastitih redova. Drugim riječima, da se pobjednicima ne će suditi pred međunarodnim sudom.⁵⁸ Čini se da se ničim drugim ne da objasniti zapanjujuća pasivnost kojom su hrvatske vlasti i hrvatske strukovne udruge promatrale nastanak MKSJ-a.

Izvrješćujući 3. svibnja 1993. Vijeće sigurnosti o nastanku tog tribunala, glavni tajnik UN-a izriješćujući je napomenuo kako je, sukladno zahtjevima Vijeća, pozvao zemlje članice i međunarodne organizacije da upute svoje preporuke, prijedloge i opaske o utemeljenju međunarodnoga kaznenog sudišta za bivšu Jugoslaviju. Svoje je prijedloge i opaske uputilo 29 zemalja članica, jedna nečlanica (Švicarska) i mnogobrojne međunarodne organizacije i udruge. Među onima koji su primjedbe uputili bile su Jugoslavija i Slovenija, ali nije bilo Hrvatske! Oglasile su se mnogobrojne udruge odvjetnika i pravnika uopće, ali među njima nije bilo hrvatskih strukovnih udruga za kazneno ili međunarodno pravo, ni udruga sudaca ili odvjetnika!⁵⁹ Iako je bilo posve jasno da nije riječ samo o interesima pojedinaca koji bi mogli biti optuženi nego i o tome da je osnivanje MKSJ-a »redefiniralo neka od fundamentalnih načela međunarodnog prava, među kojima i načelo suverenosti država«,⁶⁰ hrvatska je politička, stručna i laička javnost posve nezainteresirano promatrala taj proces. Teško je pojmiti da su bez komentara i pokušaja intervencije izostale i mnogobrojne problematične, nejasne

ili nedorečene odredbe Statuta MKSJ-a i Pravilnika o postupku i dokazima, o kojima se i Hrvatska mogla očitovati.

Prostorna ograničenja onemogućuju cjelovitu raspravu o tome, ali neke od ključnih nedostataka temeljnih pravnih dokumenata MKSJ-a vrijedi i ovdje istaknuti. Tako je, primjerice, Statutom predviđeno da sudce na četiri godine (s mogućnošću reizbora) nominiraju države, a iz užeg izbora, kod kojega se vodi računa o »odgovarajućoj zastupljenosti glavnih svjetskih pravnih sustava«, bira ih Opća skupština.⁶¹ Na teoretskoj je razini posve jasno da kratkoća mandata i načelo reizbornosti zasigurno ne pridonose zaštiti sudačke neovisnosti, niti mogu biti jamac protiv različitih, pa i političkih pritisaka. Inaugurirana je primjena načela tzv. zapovjedne odgovornosti u obliku koji je teško braniti i logički i pravno,⁶² a nešto slično dogodit će se poslije i s etički i pravno krajnje zabrinjavajućom koncepcijom tzv. udruženoga zločinačkog pothvata.⁶³ To će u kasnijim godinama izazvati mnogobrojne rasprave i negodovanja.⁶⁴ Iz neobjašnjivih je razloga samim sudcima dano i legislativno ovlaštenje: oni su ovlašteni donijeti Pravila o postupku i dokazima. Iako je od prvog trenutka jasno da će optuženici pretežito ili čak isključivo potjecati iz europskoga kontinentalnog (tzv. inkvizitornog odnosno, točnije: mješovitog) pravnog sustava, prihvaćen je specifičan pravni sustav s naglašenom prevagom akuzatornoga (»anglosaksonskog«) postupka, koji je optuženicima i obranama koje dolaze s europskoga kontinenta potpuno ili uglavnom nepoznat. Dodatni element pravne nesigurnosti uveden je mogućnošću da se Pravilnik o postupku i dokazima naknadno mijenja,

pri čemu se izmjene i dopune odmah primjenjuju i na sve postupke koji su u tijeku. To znači da stranke u postupku (pa ni optuženik!) ne mogu precizno znati po kojim će pravilima konkretni predmet biti vođen i koje će norme biti na snazi u vrijeme završetka glavne rasprave (suđenja).⁶⁵ Pravilnikom je dopušteno alternativno i kumulativno optuženje, što dodatno otežava položaj obrane. Uloga tzv. zaštićenih svjedoka, redigiranih dokumenata, »tajnih optužnica« i mogućnost nagodbe optuženika i Tužiteljstva (*plea bargain*) kod savjesnih sudionika postupka nužno izaziva etičke i pravne dvojbe. Upuštanje u široke historiografske i kvazihistoriografske analize te ambicija da se ispiše povijest ratnih sukoba pridonosi politizaciji rada MKSJ-a te ionako iznimno sporom odvijanju postupka.⁶⁶ U nizu rješenja (npr. kod obveza države na suradnju), Pravilnik o postupku i dokazima prekoračuje Statut, iako je taj propis višega ranga. Postupak po pravnim lijekovima bitno je uži i reduciraniji od analognog postupka u nacionalnom zakonodavstvu. Prizivno vijeće nije vezano zabranom reformacije *in peius* (zabranom izricanja teže osude u slučaju da priziv izjavljuje samo optuženik), a pravomoćno okončani postupak – suprotno nacionalnom zakonodavstvu i suprotno odredbama Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima – može biti ponovljen ne samo u korist nego i na štetu optuženika. Politika odmjerenja kazne nejasna je, neprecizna i neujednačena. Položaj optuženika pogoršan je i time što je za nj propisan obvezatan pritvor, što je u neskladu s međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i nacionalnim kaznenim zakonodavstvima koji se pritvorom služe samo kao iznimnom mjerom. Također, nije regulirana situacija niti su predviđeni oblici satisfakcije za optuženika koji bude pravomoćno oslobođen.

Iako je skrb za zaštitu optuženikovih prava načelno proklamirana, njezina se nedovoljnost ogleda i u položaju Tužiteljstva, koje je nominalno neovisno tijelo, a glavnog tužitelja imenuje VS UN-a. Međutim, Tužiteljstvo nije samo stranka u postupku nego i zasebno tijelo MKSJ-a, slijedom čega ima niz originarnih ovlaštenja koja mu daju nadmoć u odnosu na optuženika i njegovu obranu. Dijelom na temelju tih ovlaštenja, a dijelom *via facti*, ono se već u drugoj polovici devedesetih godina nerijetko pretvaralo u sredstvo snažnoga političkog pritiska na državu nastale na području bivše Jugoslavije. Rad Tužiteljstva, osim unutarnjih sukoba i politički motiviranih previranja među njegovim službenicima (a time zapravo državama koje su ih u Tužiteljstvo nominirale), obilježen je nerijetko i političkom motivacijom optužnica, odnosno izborom optuženika.⁶⁷ Javnosti je poznato nekoliko slučajeva u kojima je Tužiteljstvo kalkuliralo s oblikom optuženja i trenutkom podizanja optužnice, čak i da bi utjecalo na političke procese unutar pojedinih država.⁶⁸ Pravila postupanja omogućuju Tužiteljstvu da iscrpljuje obranu otkrivanjem golemih količina irelevantnog materijala i nepravodobnim otkrivanjem eskulpatornih dokaza, pa samo o procjeni i odluci sudskog vijeća ovisi u kojoj će

mjeri Tužiteljstvo tijekom postupka zloupotrebljavati ta i slična procesna ovlaštenja itd.

Ništa od svega toga u Hrvatskoj se nije uočavalo. Stupanj ignorancije izvrsno ilustrira već činjenica da temeljni pravni dokumenti MKSJ-a na hrvatski jezik nisu prevedeni ni dvije godine nakon njegova utemeljenja, sve do ljeta 1995, a i tada su se pojavili u samo 200 primjeraka, u nakladi dviju nevladinih organizacija.⁶⁹ Površnost i ignorancija kulminirali su u donošenju hrvatskog implementacijskog zakonodavstva.⁷⁰ Ustavni zakon o suradnji Republike Hrvatske s Međunarodnim kaznenim sudom donesen je 19. travnja 1996.⁷¹ Prema kasnijim tvrdnjama jednog od njegovih autora, dr. Ivi Josipoviću, radna skupina koja je pripremala nacrt zakonskoga teksta dobila je nalog izraditi tekst koji će omogućiti »potpunu suradnju« Hrvatske s MKSJ-om.⁷² Izvorno je radna skupina pripremala »obični« zakon, ali je naknadno, odlukom vlade Republike Hrvatske, na usvajanje poslan Prijedlog Ustavnog zakona.⁷³ Njegovu donošenju prethodio je krajnje neobičan postupak u tadašnjem Županijskom domu, koji o Prijedlogu Ustavnog zakona u drugom čitanju nije uopće glasovao, nego je utvrdio da je svoje pozitivno prethodno mišljenje dao već u prvom čitanju. Analiza zastupničkih izlaganja u Zastupničkom domu Hrvatskoga državnog sabora pokazuje da je u prvi mah, na 4. i 5. sjednici u veljači odnosno ožujku 1996, nekoliko zastupnika vladajuće stranke i Hrvatske stranke prava potaknulo raspravu o svim važnim pravnim i političkim pitanjima, iako su njihove stranke (u prvom redu HDZ, IDS, HNS i HSLS) odlučno podupirale prihvaćanje Prijedloga. No na 7. sjednici Zastupničkog doma, u travnju 1996, i oni zastupnici HDZ-a koji su imali kritična stajališta, svoje su opaske sveli na marginalije, pa je Ustavni zakon prihvaćen.⁷⁴

Mnogi od kasnijih vatrenih kritičara »politike suradnje s MKSJ-om«, koja je ozakonjena upravo Ustavnim zakonom, našli su se među glasnim zagovornicima njegova prihvaćanja (zastupnici J. Bobetko, B. Mišetić, I. Pašalić, J. Marić, Z. Tomac itd.). Takav njihov stav bio je otvoreno motiviran političkim razlozima. Unatoč medijskim kritikama i oštrom negodovanju svojih zastupničkih kolega, protiv prihvaćanja Ustavnog zakona bila su jedino četvorica zastupnika Hrvatske stranke prava, koji su svoje stajalište obrazložili političkim (A. Đapić), odnosno pravopolitičkim argumentima (I. Gabelica). Zastupnik Ivan Gabelica je 30. travnja 1996. podnio Ustavnom sudu zahtjev za pokretanje postupka ocjene ustavnosti Ustavnog zakona, zalažući se za bitno drugačiji oblik suradnje s MKSJ-om i snažniju institucionalnu zaštitu državne suverenosti.⁷⁵ Smatrajući taj zahtjev vrlo ozbiljnim, jedan od vodećih domaćih stručnjaka za tu problematiku, dr. I. Josipović, izrazio je 2000. nadu da će Ustavni sud uskoro odlučiti o Gabeličinu zahtjevu, čime bi se razriješile »mnoge od dvojbi« koje se u doktrini i u političkim polemikama iznose.⁷⁶ No, kako se Ustavni sud na zahtjev oglušio, Gabelica je u ime Hrvatske čiste stranke prava 7. srpnja 2000. podnio novi, potanje obrazložen zahtjev, dostavljajući ga i Ustavnom

sudu i svakom sudcu tog suda napose.⁷⁷ O tim zahtjevima Ustavni sud nije donio odluku do danas.

Da ni donošenje Ustavnog zakona u političkim krugovima nije shvaćeno s punom ozbiljnošću, pokazuje iznenađenje i nesnalaženje hrvatskih političkih struktura i hrvatske javnosti nakon što su 1996. objavljene prve optužnice protiv Hrvata, pripadnika HVO-a. Uslijedile su godine iznimnih napetosti u odnosima Hrvatske i MKSJ-a, pa čak i prijetnje sankcijama. Idućih sedam osam godina na većinu se pravnih dvojbi i otvorenih pitanja odgovaralo političkim sredstvima. To je otvorilo prostor obavještajno-političkim manipulacijama koje se, protivno prevladavajućem uvjerenju, nisu događale samo do 2000. nego i nakon te godine.⁷⁸

Zaključak

Kao odgovor na teške povrede međunarodnoga humanitarnog prava i politička razilaženja svjetskih vesela glade ratova na području bivše Jugoslavije, VS UN-a, kao političko tijelo *par excellence*, stvorilo je *ad hoc* kazneni tribunal za bivšu Jugoslaviju. Od prvog trenutka taj tribunal nije stvoren samo radi ispunjenja kaznenopravnih zadaća nego i kao pokusni pothvat pri pokušaju ustanovljenja stalnoga međunarodnoga kaznenog sudišta. Već u temeljnim pravnim dokumentima MKSJ-a otvoreno se naglašava i njegova politička svrha. Ona će – osobito kroz djelovanje Tužiteljstva – obilježiti čitavo razdoblje djelovanja Tribunala, a politički motivi i razlozi uvjetuju i završno razdoblje njegove djelatnosti. Uz prijepornu legalnost njegova osnivanja i manjkavosti njegovih pravnih dokumenata, ta politička dimenzija nesumnjivo će trajno ostati kao jedna od mrlja na pokušajima etabliranja međunarodnoga kaznenog pravosuđa. Iako neka činjenična utvrđenja sudskih vijeća nipošto ne treba podcjenjivati, ni tendencija da se Tribunal pretvori u pisca i tumača povijesti ovih prostora ne pripada u njegove svjetlije stranice, budući da kazneni postupak općenito nije prikladan za postignuće te svrhe jer stranke u njemu ne teže utvrđivanju istine, nego ostvarenju svojih procesnih ciljeva. Ipak nije nevažno što su prikupljene iznimno velike količine izvornoga gradiva, koje će olakšati buduća historiografska istraživanja. U pravnom smislu, neki dijelovi pojedinih sudskih odluka ili izdvojenih sudskih mišljenja ostat će zabilježeni kao briljantni doprinosi doktrini kaznenoga prava, pa nesumnjivo mogu pridonijeti njegovu daljnjem razvoju i uspostavljanju osjećaja za pravdu na svjetskoj razini. No to što je s jedne strane važna vrlina, s druge je strane važan nedostatak MKSJ-a, budući da su njegovi sudci – kako je u *New York Timesu* početkom 2001. ocijenila njihova donedavna kolegica, američka sutkinja Patricia Wald – ponajčešće istaknuti pravni teoretičari ili diplomati s pravničkom izobrazbom, kojima nedostaje iskustva i osjećaja za praktično vođenje kaznenog postupka. A

MKSJ bi trebao biti sud, a ne podij na kojem se održavaju rasprave o doktrinarnim pitanjima.

Odnos Republike Hrvatske prema MKSJ-u trajno, a osobito u prvim godinama, obilježava ignoriranje i neshvaćanje. Iznenađujuća je naivnost zbog koje su vodeći čimbenici hrvatske politike bili dugo uvjereni da će MKSJ suditi samo agresoru, te nesprijetnost da se rješavanju pravnih pitanja prione pravnim sredstvima. Zbog toga je u brojnim slučajevima došlo do suvišnoga, nekad čak i ponižavajućeg mirenja s ograničenjem nacionalne suverenosti i pokušajima političke manipulacije. Posljedica su takvog pristupa i u prvom redu političke rasprave koje se o MKSJ-u desetljeće i pol vode. Osim o površnosti svojih aktera, one u velikoj mjeri govore i o njihovoj etičkoj i političkoj nedosljednosti kao jednom od bitnih obilježja modernoga hrvatskoga političkog sustava. ↩

- Službeni naziv tog tijela Ujedinjenih naroda na engleskom jeziku glasi: *The International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*. Osim dominantnog engleskog, još je samo francuski službeni jezik u upotrebi pred MKSJ-om. Na njemu se sudište zove *Tribunal international chargé de poursuivre les personnes présumées responsables de violations graves du droit international humanitaire commises sur la territoire de l'ex-Yugoslavie depuis 1991*.
- Do kojih karikaturnih razmjera može dovesti terminološka nepreciznost, pokazuje vijest na teletekstu Hrvatske televizije nakon što se 10. rujna 2008. Okružni sud u Hagu proglasio nemjerodavnim za suđenje u postupku za naknadu štete koji su protiv Kraljevine Nizozemske pokrenule obitelji nekih srebrničkih žrtava. Tu je vijest teletekst HTV-a objavio pod naslovom »ICTY ne nadležan«, iako uopće nije bila riječ o MKSJ-u (ICTY), a još manje o Međunarodnom sudu pravde (ICJ), nego o redovitom nizozemskom, nacionalnom sudu u Hagu.
- Budući da je MKSJ prema prisilnim odredbama svojega Statuta mjerodavan samo za suđenje počiniteljima teških povreda međunarodnoga humanitarnog prava od 1991, teško je shvatljivo da mu se iz Hrvatske katkad znalo predbacivati da ne progoni počinitelje teških zločina iz Drugoga svjetskog rata i poraća.
- U Bosni i Hercegovini uobičajen je naziv Međunarodni kazneni (krivični) tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ).
- Usp. Hortensia D. T. Gutierrez Posse, »The Relationship between International Humanitarian Law and the International Criminal Tribunals«, *International Review of the Red Cross*, Vol. 88, No. 861, March 2006, 65-86.
- Opš. Davor Krapac, »Međunarodni kazneni sud za teška kršenja međunarodnoga humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od godine 1991. Pregled glavnih povijesnih, međunarodno-pravnih i kaznenopravnih pitanja«, *Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije*, Zagreb, 1995, 9-10. Usp. Rodney Dixon – Karim Khan, *International Criminal Courts*, London, 2001.
- Opš. Ivo Josipović–Davor Krapac–Petar Novoselec, *Stalni Međunarodni kazneni sud*, Zagreb, 2001, 11-28.
- Juraj Andrassy, *Međunarodno pravo*, 8. izd., Zagreb, 1984, 255.
- Kod nas se uvriježio taj naziv i akronim MVS, iako je riječ o sudištu *sui generis*, tribunalu, čiji je službeni engleski naziv *International Military Tribunal – IMT*. I u ovom je slučaju, dakle, bio izabran naziv »tribunal«, a ne »court«.
- Tekst Londonskog sporazuma, Statuta MVS-a i Zakona br. 10 Nadzornog vijeća za Njemačku o kažnjavanju osoba odgovornih za ratne zločine, zločine protiv mira i čovječnosti, v. u: *Nirnerska presuda*, Beograd, 1948, 11-25.
- S obzirom na to da se današnja Republika Hrvatska smatra pravnom sljednicom druge Jugoslavije, ta okolnost nije bez značenja u ovoj raspravi.
- Postupak se zapravo vodio protiv 21 osobe, jer je jedan optuženik bio nedostupan (M. Bormann), a dvojica su počinila samoubojstvo (R. Ley i G. Krupp).

- 13 D. Krapac, »Međunarodni kazneni sud«, 4-7, 11-14; I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 32-33.
- 14 J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, 257-258; I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 33-36.
- 15 Kriangsak Kittichaisaree, *International Criminal Law*, Oxford – New York, 2001, 19.
- 16 J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, 257-258; I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 33-36.
- 17 I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 36-45.
- 18 Problematičnost te činjenice rijetko se uočava. S obzirom na važne i razložne prigovore suđenjima pred MVS-om 1945-1949, teško je pojmiti da su tamošnja pravna shvaćanja, standardi i odluke uglavnom bez rezervi obilno korišteni i u postupcima pred MKSJ!
- 19 Tako D. Krapac, »Međunarodni kazneni sud«, 4-7. U stvarnosti, nadležnost MKSJ-a u odnosu na nacionalno pravosuđe nije supsidijarna, nego primarna. Statut MKSJ-a, naime, u čl. 10. opisuje situaciju prema kojoj će MKSJ unatoč načelu *ne bis in idem* (nije dopušteno dva puta suditi u istoj stvari) suditi osobi koja je osuđena pred nacionalnim pravosuđem, ako je ondje njezino djelo bilo kvalificirano kao obično kazneno djelo, ili ako je sud bio pristran, ovisan i sl. No, da bi se izbjegla svaka dvojba, Statut MKSJ-a u čl. 9. propisuje da su »međunarodni sud i nacionalni sudovi istodobno nadležni«, ali »međunarodni sud ima prednost pred nacionalnim sudovima«, pa »u bilo kojem stadiju postupka može zahtijevati od nacionalnog suda« da mu ustupi predmet. To se ne odnosi samo na one predmete koji nisu nikada vođeni pred MKSJ-om nego – u smislu Pravila 11bis Pravitelnika o postupku i dokazima – i na one predmete koje je MKSJ izvorno pokrenuo i vodio, ali ih je poslije ustupio nacionalnom pravosuđu. MKSJ i njih uvijek može zatražiti i dobiti natrag.
- 20 Osnovni podatci o MKSR-u i njegovim temeljnim pravnim dokumentima, kao i optužnice, odluke i sudski zapisnici dostupni su na www.un.ict.org. Usp. André Klip – Göran Sluiter (Eds.), *Annotated Leading Cases of International Criminal Tribunals. Volume II: The International Criminal Tribunal for Rwanda 1994-1999*, Antwerpen, 2001. Isti su urednici u idućim godinama u nizu svezaka priredili kasniju jurisprudenciju tribunala za Ruandu, bivšu Jugoslaviju, Istočni Timor itd. O razlikama i sličnostima između MKSJ-a i MKSR-a, usp. K. Kittichaisaree, *International Criminal Law*, 22-27.
- 21 Osnovni podatci na adresi: www.sc-sl.org. Usp. I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 55-60.
- 22 O teškoćama pri ustrojenju toga sudišta usp. I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 55-57.
- 23 Potonji je tribunal u međunarodnoj stručnoj, pa i laičkoj javnosti doživio osobito teške kritike. Usp. Jeremy Peterson, »Unpacking Show Trials: Situating the Trial of Saddam Hussein«, *Harvard International Law Journal*, Vol. 48, No. 257.
- 24 Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BiH*, br. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04 i 61/04.
- 25 Unutar kaznene mjerodavnosti nalazi se suđenje za kaznena djela utvrđena zakonima Federacije BiH, Republike Srpske i Distrikta Brčko, kad ta djela ugrožavaju suverenitet, teritorijalni integritet, političku neovisnost, nacionalnu sigurnost i međunarodni subjektivitet, ili mogu izazvati ozbiljne reperkusije ili štetne posljedice za gospodarstvo ili druge interese BiH. Slijedom toga se u sastavu »Krivičnog odjeljenja« nalazi *Odjel I za ratne zločine, Odjel II za organizirani kriminal, gospodarski kriminal i korupciju*, te *Odjel III za ostala kaznena djela*.
- 26 Prvi slučajevi takvog prepuštanja zbili su se 2006. godine (Radovan Stanković, Gojko Janković, Željko Mejakić i dr., Paško Ljubičić, Mitar Rašević i dr.). Opš. *Sud Bosne i Hercegovine. Ured Registrara 2007*, bez mj. i god. (Sarajevo, 2007), 37-55.
- 27 Prvi takav predmet upravo je predmet Paške Ljubičić, kojemu je autor ovog teksta bio branitelj i u Hagu i u Sarajevu. Ljubičić je bio optužen za zločin u Ahmićima i druge teške povrede međunarodnoga humanitarnog prava u Srednjoj Bosni 1993. Za razliku od Republike Srbije, koja je – doduše uzaludno – nastojala dobiti suđenje u svim slučajevima kad je MKSJ prepuštao nacionalnom pravosuđu postupke protiv bosanskohercegovačkih Srba koji su državljanji Srbije, Republika Hrvatska se takvom mogućnošću u odnosu na bosanskohercegovačke Hrvate koji su i njezini državljanji (pa i na Ljubičića), nije ni pokušala poslužiti. Razlozi takvog ponašanja eminentno su političke naravi, no pitanja rasprava o tome prelazi okvire ovoga teksta.
- 28 O tome sudu usp. I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*.
- 29 U razgovoru sa srpskim članom Predsjedništva SFRJ, Borisavom Jovićem, predsjednik Komisije EZ Jacques Delors izjavio je kako je EZ »uvijek« željela očuvati Jugoslaviju. Borisav Jović, *Posljednji dani SFRJ. Izvodi iz dnevnika*, Beograd, 1995, 328-337. Njemački ministar vanjskih poslova Hans Dietrich Genscher u intervjuu objavljenom u bečkom *Kurieru* 11. studenoga 2008. ne krije da je »i tada i danas žalio zbog toga što je ondašnji predsjednik srpske vlade Milošević ratom protiv Slovenije i Hrvatske razorio Jugoslaviju«. (*Hrvatsko slovo*, 14/2008., br. 709, 21. studenoga 2008, 5)
- 30 Zbog prostornih ograničenja ovdje se pitanje ne ulazi u opis tih uglavnom općepoznatih događaja.
- 31 *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o BiH* (dalje: *UN – Rezolucije o BiH*). Uredio Anđelko Milardović, Osijek–Mostar, 1995, 27-29.
- 32 *UN – rezolucije o BiH*, 33-34.
- 33 *Povelja Ujedinjenih naroda. Prijevod s uvodom i bilješkama izradio Institut za međunarodno pravo i međunarodne odnose u Zagrebu*, Zagreb, 1964, 52-57.
- 34 Vlado Benko, »Problemi međunarodne bezbednosti posle drugog svetskog rata«, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 19/1972, br. 2-3, Beograd, 1972, 215.
- 35 *Povelja Ujedinjenih naroda*, 49.
- 36 Primjerice, Odbor vojnog stožera (u smislu čl. 45-47. Povelje), Povjerenstvo za razoružanje, Odbor za kolektivne mjere, Odbor stručnjaka, Odbor za primanje novih članova, povjerenstva i ustanove *ad hoc* za određena pitanja (Indonezija, Indija i Pakistan, Palestina, Angola, Kongo i sl.).
- 37 Argumente za i protiv legalnosti utemeljenja MKSJ-a v. u: D. Krapac, »Međunarodni kazneni sud«, 22-25. I. Josipović, *Haaško implementacijsko kazneno pravo*, Zagreb, 2000, 10-13, 43-49, 70 i dr. Usp. I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 48-49. Nekima od tih pitanja opširnije se bavi i Glavni tajnik u svojem izvješću u skladu s paragrafom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti (1993). Taj je dokument dostupan pod naslovom: *Report of the Secretary General Pursuant to Paragraph 2 of Security Council Resolution 808* (1993), U. N. Doc. S/25704, Corr. 1 and Add. 1, of May 3, 1993. Na hrvatskom je to izvješće prvi put objavljeno na str. 223-245. već citirane knjige *Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije*, koju je 1995. priredio dr. Davor Krapac, a objavio Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava i Hrvatski pravni centar (ur. Ivan Zvonimir Čičak).
- 38 I. Josipović, *Haaško implementacijsko kazneno pravo*, 4. Na istome mjestu pisac nastavlja da to »ne dovodi u pitanje legitimitet i legalitet MKSJ. To možda dovodi u pitanje moralnost politika koje su diktirale takva rješenja. Dovodi u pitanje načelo jednakosti država i potvrđuje da i u međunarodnom pravu, kao i u nacionalnim pravima, među jednakima ima i 'jednakijih'«.
- 39 *UN – Rezolucije o BiH*, 37-38.
- 40 Isto, 43-47.
- 41 »Izvješće Glavnog tajnika u skladu s paragrafom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti (1993.)« (dalje: *Izvješće Glavnog tajnika*), para. 9. *Međunarodni sud za ratne zločine*, 224.
- 42 »Završno izvješće Komisije stručnjaka osnovane u skladu s rezolucijom 780 (1992) Vijeća sigurnosti UN« (dalje: »Završno izvješće Bassiounijeva povjerenstva«), *Međunarodni sud za ratne zločine*, 249-333. Na tom mjestu nisu objavljeni aneksi Završnog izvješća.
- 43 I. Josipović i dr., *Stalni Međunarodni kazneni sud*, 46-47.
- 44 »Izvješće Glavnog tajnika«, para. 10. *Međunarodni sud za ratne zločine*, 224-225.
- 45 *UN – Rezolucije o BiH*, str. 49-50.
- 46 »Izvješće Glavnog tajnika«, para. 12. *Međunarodni sud za ratne zločine*, 225.
- 47 Isto.
- 48 »Izvješće Glavnog tajnika«, *Međunarodni sud za ratne zločine*, 223-245.
- 49 Zbog prostornih ograničenja, ovdje se ne ćemo upuštati u potanji opis ustroja MKSJ-a i općenitu analizu njegovih temeljnih pravnih dokumenata.
- 50 O tim pitanjima se raspravlja, primjerice, u tematskom broju časopisa *Zakonitost*, 45/1991, Zagreb, studeni–prosinac 1991, gdje je objavljen niz zanimljivih članaka vodećih hrvatskih stručnjaka: Petra Novoselca (»Krivičnopravni aspekti rata u Hrvatskoj«), Božidara Bakotića (»Primjena međunarodnog prava na oružani sukob u Hrvatskoj. Stanje do 1. listopada 1991. godine«), Vladimira Đure Degana (»Običajno međunarodno ratno pravo«), Franje Bačića (»Krivičnopravni aspekti rata u Republici Hrvatskoj«), Ive Josipovića (»Marginalije povodom mogućeg procesuiranja ratnih zločina počinjenih u ratu u Hrvatskoj«) i dr.
- 51 I Bassiounijevo je povjerenstvo isticalo kako je teško neprijeporno odrediti imaju li sukobi u Hrvatskoj i BiH značaj unutarnjih ili pak međunarodnih oružanih sukoba, o čemu dakako ovisi primjena prava. Iako je donošenje konačne odluke prepušteno sudu, Povjerenstvo je ocijenilo da »značaj i složenost oružanih sukoba o kojima je riječ, zajedno s mnoštvom sporazuma o humanitarnom pravu što su ih zaraćene strane zaključile između sebe, opravdava stajalište Komisije po kojem se na sve oružane sukobe na prostora-

- ru bivše Jugoslavije, treba primijeniti pravo koje vrijedi za međunarodne oružane sukobe». (Završno izvješće Bassiounijeva povjerenstva«, para. 42-44. *Međunarodni sud za ratne zločine*, 256-257)
- 52 D. Krapac, »Međunarodni kazneni sud«, 19.
- 53 I. Josipović, »Marginalije povodom mogućeg procesuiranja ratnih zločina«, 1300.
- 54 Podatak navodi D. Krapac u predgovoru knjige *Međunarodni sud za ratne zločine*, XX-XXI.
- 55 Pitanje je u kojoj je mjeri pojačano vojno angažiranje Zapada u ratu na Srednjem istoku (Irak, 1991) pridonijelo osnivanju MKSJ-a. Nastupajući pred Senatom, prvi je američki veleposlanik u Sarajevu nekoliko godina poslije otvoreno izjavio kako je njegova ključna zadaća u BiH pokazati da Washington – unatoč politici na Bliskom i Srednjem istoku – ne gaji protumuslimanske osjećaje.
- 56 »Završno izvješće Bassiounijeva povjerenstva«, para. 35. *Međunarodni sud za ratne zločine*, 255.
- 57 Makar su takvi glasovi dolazili i od pojedinih »uglednih pravnika« (pa čak i iz Ustavnoga odnosno Vrhovnog suda), što je zagovornicima drugačijega ili protivnog političkog shvaćanja počesto davalo prigodu karikirati i ismijavati kritičare MKSJ-a.
- 58 Recidiv takvoga naivnog shvaćanja, koje se eventualno može braniti političkim argumentima, ali nema nikakva pravnog uporišta, može se prepoznati i u zahtjevima kasnije predstave *Stožera za obranu digniteta Domovinskog rata*, kojim se prosvjeduje protiv optuživanja generala pobjedničke Hrvatske vojske i za njih traži »isti tretman kakvog su imali saveznički generali« iz doba svjetskog rata. Unatoč tim pravnim nedorečenostima, predstava je nesumnjivo izražavala shvaćanja i osjećaje velikog dijela hrvatskog naroda, pa ju je u prvoj polovici 2001. u kratkom roku potpisalo više od 400000 punoljetnih građana.
- 59 Usp. »Izvješće Glavnog tajnika«, para. 13-15. *Međunarodni sud za ratne zločine*, 225-226.
- 60 I. Josipović, *Haaško implementacijsko kazneno pravo*, 6. Zadiranje u suverenost država posebno se ogleda u njihovoj obvezi suradnje s MKSJ-om te u pitanju nadležnosti suda i izdavanja obvezujućih naloga (*sub poena*) državi glede njezinih dužnosnika i klasificirane dokumentacije. I zabrana izručenja vlastitih državljana, koju u svome zakonodavstvu ima većina suvremenih država, u praksi se zaobilazi bez većih poteškoća, iako je u pravnom smislu krajnje problematična.
- 61 Kasnije povećanje broja sudaca i uvođenje kategorije sudaca *ad litem* (za konkretan predmet) izlazi iz okvira ove rasprave, iako treba naglasiti da su i te izmjene Statuta (a do rujna 2008. bilo ih je ukupno sedam!) motivirane političkim (a ne pravnim odlukama), baš kao što je i vremensko ograničenje rada MKSJ-a (tzv. izlazna strategija) motivirano političkim, a ne pravnim razlozima. Nažalost, time se bitno ograničavaju prava stranaka, u prvom redu obrane.
- 62 Usp. Mirjan Damaška, »The Shadow Side of Command Responsibility«, *American Journal of Comparative Law*, Vol. XLIX, No. 3/2001, 455-496; Beatrice I. Bonafe, »Finding a Proper Role for Command Responsibility«, *Journal of International Criminal Justice*, 5(2007), Oxford University Press, 2007, 599-618; na istome mjestu Chantal Meloni, »Command Responsibility. Mode of Liability for the Crimes of Subordinates or Separate Offence of the Superior?«, 619-637; Jenny S. Martinez, »Understanding *Mens Rea* in Command Responsibility. From *Yamashita* to *Blaskić* and Beyond«, 638-664. i dr. Treba, dakle, imati na umu da je odgovornost zapovjednika, na bitno drugačiji način, prethodno bila regulirana i međunarodnim konvencijama i nacionalnim zakonodavstvom.
- 63 Jens David Ohlin, »Three Conceptual Problems with the Doctrine of Joint Criminal Enterprise«, *Journal of International Criminal Justice*, 5(2007), 69-90; također na istom mjestu v. Antonio Cassese, »The Proper Limits of Individual Criminal Responsibility under the Doctrine of Joint Criminal Enterprise«, 109-133; Kai Ambos, »Joint Criminal Enterprise and Command Responsibility«, 159-183; Kai Hamdorf, »The Concept of a Joint Criminal Enterprise and Domestic Modes of Liability for Parties to a Crime. A comparison of German and English Law«, 208-226; M. Damaška, »Bolje zajedničkog zločinačkog pothvata«, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 12/2005, br. 1, Zagreb, 2005, 3-11; Nicola Piacente, »Importance of Joint Criminal Enterprise Doctrine for the ICTY Prosecutorial Policy«, *Journal of International Criminal Justice*, June 2004; Allison Marston Danner and Jenny S. Martinez, »Guilty Associations: Joint Criminal Enterprise, Command Responsibility, and the Development of International Criminal Law«, *Californian Law Review*, Vol. 93, No. 75; Mark Osiel, »The Banality of Good: Aligning Incentives Against Mass Atrocity«, *Columbian Law Review*, Vol. 105, No. 1751. Usp. *Okrugli stol: O kaznenopravnoj analizi optužbe pred Tribunalom u Haagu protiv visokih dužnosnika i vojnih zapovjednika Republike Hrvatske za »zajednički zločinački pothvat« u akciji »Oluja«*. Uvodničar: Dr. sc. Mirjan Damaška, Zagreb, 2005.
- 64 Iako i tematski i kronološki izlazi izvan okvira ovog teksta, nije naodmet napomenuti da se vrlo česte novinske rasprave i »okrugli stolovi« o toj temi (pa i kad se nazivaju »znanstveno-stručnim skupovima«) u Hrvatskoj redovito odvijaju na tako niskoj razini da bi apologeti rada MKSJ-a morali biti zahvalni organizatorima i referentima što svojom površnošću dokidaju potrebu svake ozbiljne rasprave. No, da Hrvatska nije jedino mjesto gdje se one svode na pretežito političke lamentacije, pokazuje, primjerice, i zasjedanje okrugloga stola o toj temi, koje su 10. ožujka 1999. u Kölnu priredili Südosteuropa-Gesellschaft i Deutsche Welle: *Kriegsverbrecher vor Gericht. Das Haager UN-Tribunal für Ex-Jugoslawien – Seine Möglichkeiten und Grenzen. Dokumentation einer Fachtagung*, Köln, 1999.
- 65 Do rujna 2008. objavljene su čak 42 (četdeset dvije) izmjene i jedan ispravak Pravilnika o postupku i dokazima!
- 66 Ulozi povjesničara u postupcima pred MKSJ posvećen je iznimno zanimljiv tematski broj *Časopisa za suvremenu povijest*, 36/2004, br. 1, Zagreb, 2004.
- 67 Florence Hartmann, *Mir i kazna*, Zagreb, 2007. S obzirom na često isticanje da sudci i tužitelji – baš kao i članovi prijašnjega Bassiounijeva povjerenstva – djeluju u svoj ime, a ne kao predstavnici svojih država, dobro je podsjetiti da je Velika Britanija mjesecima onemogućavala izbor glavnoga tužitelja, nakon što joj u kolovozu 1993. nije pošlo za rukom na to mjesto progurati svojega kandidata J. D. Lova. Tako je tek nakon 14 mjeseci pronađen kompromis, pa je umjesto ranijeg favorita (Bassiounija), glavnim tužiteljem imenovan Richard Goldstone. (D. Krapac u predgovoru knjige *Međunarodni sud*, XX-XXI.) Korisno je dojetnuti da je Carla Del Ponte kao glavna tužiteljica imala i svojega »političkog savjetnika«.
- 68 O sporazumu između Račanove vlade i Carle Del Ponte glede prepuštanje suđenja generala Mirka Norca Hrvatskoj nakon dramatičnih demonstracija u Splitu, v. Tomislav Jonjić, *Hrvatski nacionalizam i europske integracije*, Zagreb, 2008, 166, 174. Ni u odnosu na hrvatske optuženike to nije bio osamljen slučaj. Davor Butković piše o političkom aranžmanu u slučaju generala Stipetića. (D. Butković, »Haagu je Hrvatska na zadnjem mjestu. Govor Carle Del Ponte u UN-u potvrdio je politički karakter Međunarodnog suda za ratne zločine«, *Magazin*, br. 218, tjedni prilog *Jutarnjeg lista*, 5/2001, br. 1615, 30) Prema tvrdnjama I. Z. Čička, glavna tužiteljica je, također, »pitala Račana i Granića kad bi im odgovaralo podizanje optužnice protiv Bobetka« (Ivan Zvonimir Čičak, »Granić je poslan u Egipat jer je remetio odnose s Haagom«, *Jutarnji list*, 5/2002, br. 1608, Zagreb, 25. listopada 2002, 14)
- 69 U uvodnoj napomeni prvoga prijevoda tih dokumenata, I. Z. Čičak u lipnju 1995. retorički se pita: »...Ima li uopće smisla, na hrvatskom jezičnom području, tiskati knjigu o Sudu za ratne zločine na području bivše Jugoslavije, kad u Hrvatskoj u dijelu stručnih pravničkih krugova, a i u dijelu javnosti, prevladava mišljenje da se to i onako odnosi samo na one druge, odnosno da ratne zločine ne mogu počinuti oni koji su bili žrtvom agresije«. *Međunarodni sud za ratne zločine*, XIV.
- 70 O načinu kako su druge države regulirale pitanje suradnje s MKSJ-om, v. I. Josipović, *Haaško implementacijsko kazneno pravo*, 27-42.
- 71 Narodne novine, br. 32/96 od 26. travnja 1996. Gotovo je nevjerojatno da se čak ni u nazivu Ustavnog zakona ne koristi službeni naziv MKSJ-a!
- 72 T. Jonjić, *Hrvatski nacionalizam i europske integracije*, 156.
- 73 I. Josipović, *Haaško implementacijsko kazneno pravo*, 54.
- 74 Ta je rasprava u sažetu obliku objavljena u *Izvješćima Hrvatskog sabora*, br. 163 i 167, Zagreb, 28. ožujka odnosno 30. travnja 1996 te u: I. Josipović, *Haaško implementacijsko kazneno pravo*, 44-49. Josipović zapaža da *Izvješća Hrvatskog sabora*, protivno običaju, nisu objavila točan ishod glasovanja, nego su konstatirala kako je Prijedlog prihvaćen »velikom većinom glasova«.
- 75 Zahtjev je objavljen u *Političkom zatvoreniku*, 17/2007, br. 187, 9-10.
- 76 I. Josipović, *Haaško implementacijsko kazneno pravo*, 52.
- 77 *Politički zatvorenik*, 17/2007, br. 187, 10-12.
- 78 Opš. T. Jonjić, *Hrvatski nacionalizam i europske integracije*, 152-158, 163-178.